

KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA HARF SEMBOLİZMİNE BİR ÖRNEK: “SIRR-I NOKTA” MANZUMESİ*

*Melike GÖKCAN TÜRKDOĞAN***

ÖZET

Harf sembolizmi kültürümüzde ve edebiyatımızda son derece önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca, bu konuda kaleme alınmış çok sayıda eserin anlaşılmasının yanı sıra bazı metinlerin doğru yorumlanması da genellikle tasavvufî kaynaklı olan harf sembolizminin çözümüne bağlıdır.

Almanya, Staatsbibliothek'de Ms. Or. Oct 1592 numarada kayıtlı bulunan ve Hurufî metinlerinin yer aldığı bir mecmuada yer alan “Sırr-ı Nokta” mesnevisi Hurufilikte kendine en geniş ifade imkânı bulan harf teviline bir örnektir.

Bir tür besmele şerhi olan Sırr-ı Nokta mesnevisi, Hurufilik ve benzer tasavvufî yorumlarda sıkça karşılaşılan harf sembolizmini almaktadır. Bu sebeple çalışma, metni harf sembolizmi ve Hurufilik bağlamında ele almaktadır.

Bu çalışmada, Besmelenin “be” sinin noktasını, mikrokosmos-makrokosmos ilişkisiyle evrenden insana tüm varlık âlemine yönelerek açıklama iddiasında olan bir metin örneği incelenmiştir. Besmele şerhlerinde ibarenin başında yer alan “ba” edatı, “be harfi” ve “nokta” çok özel bir yere sahiptir. Nokta, her harfin esas unsurudur. Vahdete (teklik) ve ondan doğan kesrete(çokluk) işaret eder. Ontolojik olarak nokta varoluşun kuvveden fiile geçmesidir.

Çalışma, harf sembolizminin ana hatlarıyla tanıtıldığı bir giriş kısmından sonra Hurufilik ve “harf- rakam” sembolizminin tasavvufî ve kültürel boyutu genel hatlarıyla ele alınmıştır. Zira eserin arka planında, “kabalistik”, “gnostik” sistemlerden geniş ilhamlar alan mistik bir yapı vardır.

Çalışmanın ikinci bölümü, eserin odaklandığı, tüm varlık sırlarını kendinde toplayan “nokta”nın harf sistemi içindeki ontolojik yorumuna ayrılmıştır. Yaratılış hakikatlerini harf ve rakam sembolizmiyle açıklayan, başta İbn-i Arabî olmak üzere, pek çok İslam âliminin çalışmaları olmakla birlikte, söz konusu sembolizm, Hurufilikte en geniş ifadesini bulmuştur. Hurufiliğin harf tevilleri içinde “nokta” yorumu çok özel bir yere sahiptir. Hz. Ali'den rivayet edilen, kendisinin besmelenin “be” sinin “noktası” olduğuna dair söylem, mesnevinin çıkış noktası, temel dayanağıdır. Buradan insan

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Erzurum Teknik Üniversitesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD, El-mek: meliketurk@yahoo.com

fizyolojisinin özellikleriyle yıldız hareketleri arasındaki ilişkiye uzanmak hiç zor olmamıştır. Çünkü söz konusu inanç sisteminde her şeyin orijini noktadır. Her harfin başlangıcı, yaratılış anıdır. Vahdeti ve aynı zamanda ilk tezahürü gösterir.

Anahar Kelimeler: Harf sembolizmi, Hurufilik, Besmele şerhi.

AN EXAMPLE FOR LETTER SYMBOLISM IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE: THE POEM “SIRRI-NOKTA” (THE SECRET OF THE POINT)

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction:

“Letter” symbolism has quite an important place in our culture and literature. Throughout history, apart from comprehension of numerous works indited on this subject, interpretation of specific text correctly depends on analysis of letter symbolism which has generally sufistic ground.

Sırr-1 Nokta Mesnevi which is in Germany, Staatsbibliothek library (Ms. Or. Oct 1592) and included in a journal which has Hurufi texts is an example for letter gloss which has the opportunity for broadest expression in Hurufism.

Sırr-1 Nokta Mesnevi which is a kind of basmala gloss adopts letter symbolism which is commonly observed in Hurufism and similar sufistic interpretations.

“Ba” preposition, “be” letter and “point” included at the beginning of sentence in Basmala glosses has quite a special place. Point is the main element of each letter. It points to Vahdet (unity) and subsequently rising Kesret (abundance). Ontologically, point is putting existence into execution.

The process which is followed in this work:

In this study, a text sample was analyzed which asserts to explain point of “be” of Basmala by directing from universe to human, to all the realm of existence in the relation of microcosmos-macrocosmos.

After the introduction part where the letter symbolism is depicted in general outlines, the study continues with examining the Sufistic and cultural dimensions of Hurufism and “letter-number” symbolism in general terms. This is because there is mystical structure that is inspired widely from “kabbalistic” and “gnostic” system behind the work. The second part of the work is dedicated to the ontological interpretation of the “point” within the letter system which collects all the secrets of the creation in itself, on which the work is focused. Although there are many works of Islamic scholars, mainly by İbn-i Arabî, that explains the true nature of the creation with letter and number symbolism. The aforesaid symbolism has found its widest expression in Hurufism.

The interpretation of the “point”, among many other letter interpretations in Hurufism, has a specific place. The statement quoted from His Holiness, Ali, which says that he is the point on the

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

letter "b" in Arabic word "Bismillah", which literally means "With the name of Allah", is the basis and the origin of the Masnavi. Based on this, it has not been difficult to establish the relation between the human physiology and the movements of the stars. Because in the aforesaid belief system, the very origin of everything is the "point". The start of every letter is the moment of creation. It shows the Unity, and at the same time, the first appearing.

Conclusion:

"Sırr-ı Nokta", in its own fashion of expression, contains the interpretation of "point" which consist of all secrets in the universe. Background of work contains a mystical system which is highly inspired by "Cabalistic", "gnostic" systems and depends on letter and number symbolism. The mentioned symbolism found its most comprehensive expression in Hurufism. Interpretation of "point" has a very special place in letter interpretations of hurufism. Point is the initial base of every letter which means the very moment of creation. It shows the unity and first manifest. A statement, which is told by Hz Ali, asserting that, "point" belongs to "be" syllable of besmele is the basis of text. Thus, its easy to assert that human physiology and star movements are related. Because origin of everything is point itself.

Key Words: Letter symbolism, Hurufi, Commentary of Besmele

Giriş

Rakamlar ve harflerin bir takım gizli anlamların sembolleri olabileceğine dair ilk felsefi görüşlerin antik Helen felsefe okulu ve bilhassa Pisagor'la başladığı bilinmektedir. Bazı sayıların mukaddes tanınması ve harflere çeşitli anlamlar verilmesi, antik devirlerden, insanlığın eski inanç sistemlerinden kalmadır. Kutsal kitaplarda da eski sistemlere yönelik bu inançları besleyecek bir takım anlayışlar yer almaktadır. Sayı ve harf gizemi olarak yorumlanabilecek bazı bilgiler Kitab-ı Mukaddes'in Hezekiyâl ve Danyal bölümlerinde ve Yuhanna İncil'inde görülmektedir. Kitab-ı Mukaddes'ten doğan bir gizli ilim olan "Kabala" da yine en eski harf ve rakam simgeciliğine örnektir. Kabalistik ve gnostik felsefelerde kâinatın bütün sırrının harf ve sayılarla ifade edilen gizli şifrelerde saklı olduğuna inanılır.¹

İslâm düşüncesinde, rakamlara dayalı gizli ilimler ve harf sembolizmi tasavvufi hareketlerin içinde doğmuştur. İslâmî tasavvufun daha ilk dönemlerinde harflerin içinde saklı olan anlamların üzerinde yorumlar yapılmaya başlanmıştır. Kur'an'da yirmi dokuz surenin başında bulunan ve anlamları gizli olan bağımsız harf grupları "hurûf-i mukataa", gelenek içinde gelişen alegorik açıklamaların ilham kaynağıdır. (Schimmel, A.,2001:397)

Tasavvufî yorum, harf sembolizmini varlığın meydana geliş anı olan Allah'ın "kûn" (ol) emrine bağlar. "Kûn" bir kelam, yani sözdür. Harfler, sözlerin ve seslerin sembolik işaretleridir. Dolayısıyla harfler, varlığın ilk mahiyetini oluşturmaktadır ve ilahî mahiyettedir.

¹ Tarih boyunca harf ve rakam sembolizmine dair geniş bilgi için bkz:

SCHİMMEL, A. (2001). İslam'ın Mistik Boyutları, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

SCHİMMEL, A. (1998). Sayıların Gizemi. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

USLUER, F. (2009) Hurufilik. İstanbul: Kabalıcı Yay.

YAKIT, İsmail (1992). Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul: Ötüken, Yayınları. s.29.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

İbn-i Arabî'ye göre Allah'ın "kûn" sözüyle ortaya çıkan varlık âlemi tamamen Allah'ın kelimeleridir. Mevcut olan her şeyin asli hakikati Allah indinde bir harf olarak mevcuttur. Gizli bir bilgi olarak mevcut harfler nefes-i ilahiyle varlık sahasında can bulur. Böyle bakınca tüm kâinat bir kitaptır. (Usluer, 2009: 111)

Kâinatın bir kitap gibi harflerden oluşması fikri, bir yönüyle varlık âlemini 22 harf ve 10 asli rakamın hareketiyle ilişkilendiren "Kabala" ile ilişkilendirilebilir; öte yandan bu imgeyi besleyen İslâmî kaynak, olmuş ve olacak her şeyin asli bilgisinin Allah katında "levh-i mahfuz"da kayıt altında olduğu bilgisidir.

"Allah, harfleri yarattığında, onların sırrını kendine saklamıştı; Adem'i yarattığında ise bu sırrı meleklerinden birisine değil, ona vermişti. Süfîler, yalnızca harflerin biçimleriyle ve görünüşleriyle oynamamışlar, aynı zamanda kendilerini sık sık "Kabala" kaynaklı kurgulara da kaptırmışlardır. (Schimmel, A., 2001:397)

Tüm bu sebeplerle tasavvufî eserlerde "esrârü'l-hurûf" ya da "havâs-ı hurûf" tabirlerinin sıkça kullanıldığı görülür.²

Harf Tevilinden Hurufiliğe Gizli İlimler

Doğu kültüründe harf ve rakam sembolizminden çeşitli ilimler de doğmuştur. "İlm-i hurûf", "ulûm-ı garîbe" veya "ulûm-ı hafîye" de denilen ilim, genellikle cifir, remil, fal gibi konularla ilişkilidir. Harflerin özelliklerine göre bazı sembolik anlamlar içeren tabloların oluşturulması ilmi, "vefk"; harflerin ve sayıların sembolik değerlerinin yorumlanması "cifr"; harflerin sayısal değerleri üzerinden anlam ya da sanat üretme ilmine ise "ebced" denir.

Bu ilimlerin dışında, tarih boyunca harf sembolizmini esas alan felsefî düşünceler de oluşmuştur. Bunlardan en önemlisi Şia içinden doğan ve büyük ölçüde Batınî karakterde olan ve bir felsefî görüşten ziyade bir inanç sistemi olarak görünen "Hurufilik"tir. (Usluer, 2010: 1364-1365; Aksu, 1998, DİA c. 18: 408) Esterâbâd'lı Fazlullah etrafında oluşan Hurufilik inancında da temel görüş, yaratılışın esasını Allah'ın kelâmına bağlamaktır. Söz sestem, ses de harften oluştuğu için sözün ve sesin kaynağı harftir. Varlık gayb âleminden söz olarak tecelli eder; şehadet âlemine aksedince harf olarak görülür. Ses vahdeti, harfler ise kesreti, varlığın çeşitli tezahürünü bildirir. (Ballı, 2011: 38)

Harflerin sırları sayılarda, sayıların tecellisi harflerdedir Yüce hakikatler olan sayılar ruhaniyetle ilişkilidir. Arş sayılardan oluşur, Kürsî ise harflerden. Bu da sayının harfe göre önceliği olduğu anlamına veya sayı ile harf arasında, vücut ile ruh arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki olduğu anlamına gelir.(Usluer,2009:115)

Hurûflere göre, söz, Allah'ın insanın yüzünde de akseden tecellisidir. Allah'ın sırlarının açığa çıktığı yazı, en mükemmel haliyle Kuran haline gelir. İnsanın yüz çizgilerinde harfler olarak akseden Kur'an'daki varlık bilgisidir.

Akla büyük bir önem veren hurûfilik harflerin tamamında yaratıcının kendisini açıkladığını savunur. Bâtınî düşünceyle çok yakın bir ilişkisi olan hurûfilik Kur'an-ı Kerim'i de kabalistik yaklaşımla değerlendirir. "Hatta Fazlullah her namaz kılanın rekat sayısı ve namazların kendi sayısı, organlar, insanın yüzü vs. için büyük, tek varlık bütünlüğüne ait nominalizmin bir türü içinde sebepler açıklanmıştır." (Elbir,2007:224)

² Harf sembolizminin kullanıldığı alanlar ve kategorizasyonu hakkında daha geniş bilgi için bkz: ÇELEBİOĞLU, Amil (1998), "Harflere Dair", Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB Yayınları, İstanbul, s.599.

Fazlullah, Âdem’e dokuz, İbrahim’e ondört, Hz. Muhammed’e yirmisekiz harf verilmiş olduğunu, kendisinin ise otuziki harfin bilgisiyle şereflendirildiğini beyan etmiştir. (Schimmel, A., 2001: 399)

Harf Tevilinin Besmele Şerhlerinde Kullanılması ve Sırr-ı Nokta

Harf sembolizminin pek çok konuda edebi eserlere yansıdığını görmek mümkündür. Bu çalışmaya esas teşkil eden “Sırr-ı Nokta” manzumesi³, bir çeşit besmele şerhidir. Edebiyata dair olan yönüyle besmele manzumelerinde dikkat çeken en önemli özellik, ibareyi oluşturan kelimelerin anlamlarının olduğu kadar bismelenin harflerinin tek tek irdelenmesi, yorumlanmasıdır.⁴ Bu yönüyle “besmele şerhleri” harf sembolizminin en tipik örneklerindedir.

Her hayırlı işe besmeleyle başlanması gerektiği inancı bismelenin İslam kültürü içindeki önemine işaret eder. İbn-i Arabî’ye göre “Allah’a göre kün (ol) ne ise, insana göre besmele de odur.” Besmele, insana bir şeyi yapma ve meydana getirme gücü ve iradesi verir. Allâh kün ile, kul besmeleyle yapar (Uludağ, 2000: 74).

Allah’ın kelâmı olan Kur’an, besmeleyle başlamaktadır. Dolayısıyla yaratmanın ilk eylemini sembolize eder. Kitab-ı Mukaddes’in “Başlangıçta kelâm vardı” sözüyle başlamasıyla paralellik arz ettiği düşünülür.

Besmele, “be” harfiyle başlar. “Elif- bâ”nın ikinci harfi olmasıyla çok anlamlı görünmektedir. İlk harf olan “elif” in ebcede göre rakamsal değerinin ve şekil itibarıyla kendisinin “bir” olması ve lafza-i Celâl olan “Allah” isminin ilk harfi olması sebebiyle bu harf tek başına da Allah’ı ve vahdaniyeti temsil eder. Kendisinden sonra gelen “be” ise ikinci harf olması sebebiyle “yaratılmış olan”ı simgeler. Elif, ulûhiyeti, “elif”in bükülmesiyle (Schimmel,2010:408) oluşan “be” onun varlıkta tecellisini gösterir.

“Be”harfî, yaratılan dünyanın tasavvufî kavranışıyla ilgilidir. Yaratılışın ilk eylemini simgeler. Yalnızca “be”nin değil, altındaki noktanın da yaratılan evrenin hareketinin başlangıç yeri olarak kabul edilmiştir. (Schimmel, 2010:408)

Bismelenin “be”sinin altındaki noktanın şerh edildiği “Sırr-ı Nokta” mesnevisinde Şii geleneğine yakın bir anlayış kendini göstermektedir.

Manzume, Hz. Ali’ye atfedilen bir rivayetin nakliyle başlar. Buna göre, Hz. Ali, “Tüm semâvi kitapların esrârı Kur’an’da toplanmıştır. Kur’an’ın tüm esrârı Fâtiha’dadır. Fâtiha’nın tüm esrârı “Besmele”dedir. Bismelenin tüm esrârı “be” harfindedir. Ben de “be”nin noktayım, demiştir.

*Suhfu Tevrât u Zebûr İncilde
Bulunan ‘ilm bu kadar tafsilde*

*Bulunur Kur’an’da hep iy cân-ı men
Yaz bu esrârı gönül levhinde sen*

*Her ne sırr Kur’an’da var ‘ilme’l-yakin
Fâtihâ’da bulunur hakka’l- yakin*

³ Sırr-ı Nokta, Almanya Staatsbibliothek, Ms. Or. Oct 1592 kayıtlı bir Hurufî metinleri mecmuasında yer almaktadır. Mesnevinin hiçbir yerinde şairin ismi geçmemektedir. Kendisinden bir önceki manzume Akkirmâni’ye ait Esrarnâme mesnevisi olduğu için kütüphane taramasında Akkirmâni adıyla görüntülenmektedir.

⁴ Klasik edebiyatta “Besmele” manzumeleriyle ilgili genel değerlendirme için bkz: GÜRGENDERELİ, Müberrâ(2010), Türkçe Mesnevilerde Besmele Şiirleri, İstanbul: Acar Bilgi Yay.

*Fâtihâ'da bulunan 'ilm iy 'aziz
Bulunur "bismillah"da şübhesiz*

*Her ne sır var ise "bismillah"da
Bulunur bil "bâ"-i "bismillah"da*

*"Bâ"-i "bismillah"daki sırr-ı nihân
Noktasında bulunur "bâ"nın 'ayân*

*"Bâ"nın altındaki ol nokta benin
Dest-i kudretten tamın nokta benin*

Alfabenin en küçük unsuru olan nokta, her şey için bir başlangıçtır. Bütün harfler noktaların dizilmesiyle oluşur, meselâ yedi adet noktanın birleşmesi ile elif; elifin kıvrılıp bükülmesi ile de "be" ve diğer harfler oluşmuştur. (Gürgendereli, 2010: 99)

Tasavvufî bir terim olarak nokta, 1. *Hakiki birlik, tüm çokluğun aslıdır.* 2. *Noktanın hareket ettirilmesinden (hat) çizgi meydana gelir.* 3. *Zatın tecellisi. Ucunda ateş bulundurulmuş çubuk hızla düz hareket ettirilse uzaktan çizgi gibi görünür; daire biçiminde hareket ettirilse çember olarak görünür. Hat ve çemberin varlığı, hayalî, vehmîdir. Hakikatte yalnız nokta vardır. Çokluk itibari, birlik hakikidir.* (Uludağ, 2001: 276)

Manzumeye göre, nokta, yaratılmış her şeyin nüvesidir. Kâinattaki tüm varlıkların esasen tek bir noktadan doğması, noktanın kesretin kaynağı olan vahdete işaret ettiğini gösterir.

*Şems ü vahdet bil nokta içredür
Bilmiyen bu sırrı sırdan taşradur*

*Zâhir ü bâtin 'aziz bu noktanun
İstivâsından toğar bu noktanun*

*Dört kitâbun ma'nisi bu noktada
Bulunur hiç şübhe itme iy dede*

*Menba'ı eşyâdurur bu noktanun
Kenzi "lâ- yuğni"dürür bu noktanun*

Varlık, Allah'ın tecellisi olarak bir noktadan yayılırken, maddî varoluş açısından da "dört unsur" un terkiibinden vücuda gelmiştir.

*Gözin aç bak imdi sen ol noktasın
Çâr unsûrdan mürekkeb nutkasın*

*İmdi bu tahkik ü hem tafsilden
Budurur maksûd bu tekmilden*

*Yoğ iken sen var idi ol bi-zevâl
'İlmine 'akl u fikr irmek muhal*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

*Kudretiyle çâr ezdâddan seni
Halk idüpdür şübhesiz cân ü teni*

*Kalbini nûrına itmişdür mahal
Süretüündür vasf-ı sun ‘-ı lem-yezeli (b.41-45)*

Bir noktadan oluşan tüm varlık içinde insan, varlığın tam bir özeti en mükemmel hâli olarak sunulur. “Nefsini bilen Rabbini bilir” hadisinden hareketle, bütün kâinat esrarını içine alan noktanın sırrının insanın varlığında gizli olduğu görüşü mesnevinin esas tezidir. Hz. Ali’nin kendini “be”nin noktası olarak takdim etmesi, Batınî düşünceye göre insan fizyolojisinin bütün harfleri temsil ettiği şeklinde yorumlanabileceği gibi kâinatın en seçkini olan insanın özünde tüm yaratılış cevherini barındırdığı görüşünü de içkindir.

*Sendedür ‘ilm-i hakikat noktası
Sendedür bil ‘ilm-i vahdet noktası*

*Âdem oldur zâtını fehm eyleye
Zâtını Hakk yolına sehm eyleye*

Mesnevide, insanın fizikî varlığıyla “âlem-i sugrâ” iken “âlem-i kübrâ”yı içine alabilecek inbisata sahip olduğu ifade edilir. İnsan; kalbi vasıtasıyla tüm mana âlemini kuşatabilecek kudrette olmasının yanı sıra, kendi fizik varlığının bilgisine sahip olmak yoluyla da kâinatın fiziki hakikatlerini idrak edebilir.

Mesnevi, girizgâh sayılabilecek bu tarz genellemelerin ardından doğrudan insan fizyolojisine yönelerek maddi varlığa dair bilgiler vermeye başlar. İnsan uzuvlarının hangi gezegenlerle ilişki içinde olduğuna dair ilm-i nücûmu da ihata eden bilgilerin verilmesi eserin dikkat çekici bir yönüdür.

İhvanus Safa da 28 harf ile ayın 28 menzilineki eşdeşliğe dikkat çekmiştir. Ayın ışığım güneşten alıp 28 menzili geçişi gibi; nutuk da gücünü akıldan alıp 28 harfle konuşur. Bundan başka 9 felekle vücudun 9 kısmını, vücudun 12 deliğiyle 12 burcu, 7 gezegen ile bedenin 7 kuvvetini vs aynı hizada görmüşlerdir. (Seyit H Nasr’dan akt: Usluer, 2009: 117)

Mesnevide görüldüğü üzere, her yıldızın insan vücudunda doğrudan tesir ettiği bir odak vardır. Bu etkileşim insanı fizyolojik olduğu kadar psikolojik yönden de kuşatmaktadır.

*Hem dimâğ oldı semâ’-ı sâninün
Bil misâli ol hakikat kânınun*

*Feleği anun ‘Utârid’dür ‘azîz
Yazu yazmakla ider işün temîz*

*Bögregün üçüncü gökdür menzili
Zühredür feleği anun iy velî*

*Tahassulidür hem hayât hem sürûr
Aç gözün İsrâfîl aldı ele sûr*

*Gönüle dördüncü gök oldı misâl
Feleği Şems oldı iy ehl-i kemâl*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Üd beşinci gök misâlidir dede
Felegi Mirrîhdür iy mihnet-zede

Hâsıl olur bunda zevk hem sürûr
Ya 'nî Mikâil iledür iy kalb-i nûr

Bil talak oldı semâ '-i seb 'ânun
Ay misâli bu tabâk-ı seb 'ânun (b. 111-119)

Eser, insanlığa bu ilmi hediye eden Hz. Ali övgüsüyle tamamlanır. Temmet ibaresini taşımakla birlikte kim tarafından yazıldığına dair hiçbir bilgi vermeden sonlandırılmıştır.

Sonuç

Sırr-ı Nokta mesnevisi, kendi ifadesiyle kainataki bütün sırların toplandığı “nokta”nın şerhini konu edinmiştir. Eserin arka planında, harf ve rakam sembolizmine yaslanan, kabalistik, gnostik sistemlerden geniş ilhamlar alan bir mistik sistem vardır. Yaratılış hakikatlerini harf ve rakam sembolizmiyle açıklayan, başta İbn-i Arabî olmak üzere, pek çok İslam âliminin çalışmaları olmakla birlikte, söz konusu sembolizm, Hurufilikte en geniş ifadesini bulmuştur. Hurufiliğin harf tevilleri içinde “nokta” yorumu çok özel bir yere sahiptir. Nokta her harfin başlangıcı ilk yaratılış anıdır. Vahdeti ve aynı zamanda ilk tezahürü gösterir. Hz. Ali'den rivayet edilen, kendisinin bismelenin “be” sinin “noktası” olduğuna dair söylem, mesnevinin çıkış noktası, temel dayanağıdır. Buradan insan fizyolojisi ve yıldız hareketleri arasındaki ilişkiye uzanmak hiç zor olmamıştır. Çünkü herşeyin orijini noktadır.

Metin Kısmı:⁵

Bismillahirrahmanirrahîm

Ķâle emire'l mü'minîn 'aliyyü'l- mürtezâ kerrem Allahü vechü'l-ilm nokta keşşirhâ el câhilün

1. Didiler kim iy Emîre'l- mü'minîn
Di bize o noĶtanuñ menĶibetuñ

Didi ifşâya icâzet yoĶdurur
Sırrı ifşâda nedâmet çoĶdurur

Didiler ibrâm idüp iy nûr-ı HâĶĶ
LuĶf idüp vir bize bu sırdan sebaĶ
Didi şol şart ile vireyin nişân
İstemiyesüz aña şerĶ ü beyân

5. ŞuĶf u Tevrât u Zebûr İncilde
Bulunan 'ilm bu Ķadar tafşilde

⁵ “Sırr-ı Nokta mesnevisi Almanya kütüphanesinde bulunan bir mecmuadan alınmıştır. Söz konusu mecmua Hurufilik metinlerini,

Bulunur ur’an’da hep iy cān-ı men
Yaz bu esrārı gönül levhinde sen

Her ne sırr ur’an’da var ‘ilme’l-yaın
Fātiḥā’da bulunur ḥaa’l- yaın

Fātiḥā’da bulunan ‘ilm iy ‘azīz
Bulunur “bismillah”da Őubhesiz

Her ne sır var ise “bismillah”da
Bulunur bil “bā”-i “bismillah”da

10. “Bā”-i “bismillah”daki sırr-ı nihān
Notsında bulunur “bā”nuñ ‘ayān

“Bā”nuñ altındaki ol nota benīn
Dest-i udretten tamin nota benīn

āle emire’l mü’minīn ‘aliyyü’l- mürtezā kerrem Allahü vechihi

“Cem’ü esrārullah-ı Te’āla fī kütbi’s-semā vāti fī’l- Kur’ān ve cem’i mā fī’l- ur’ān fī fātiḥā el-
kitābü cem’ü mā fātiḥātü’l- kitāb fī bismillah ve cem’ü mā fī bismillah fī bā-i bismillah bā-i
bismillah cemi’atü fī’l- kitābü’l- bā ve einnā notatü’l- taḥtū’l- bā”

ün ‘Alī itdi bu tarīri beyān
almadı anlarda ḥi Őekk-i gümān

ızmet idüp oldılar āl-i ‘abā
Bunlar oldu Őāḥ ḥalk oldu gedā

Nota sırrın söyleŐürlerdi nihān
Sırlarına olmuş idi sır ‘ayān

15. Şems ü vaḥdet bil nota iredür
Bilmiyen bu sırrı sırdan taşradur

Zāhir ü bāḥın ‘azīz bu notanuñ
İstivāsından toar bu notanuñ

Turkish Studies

Dört kitābuñ ma‘nisi bu noqtada
Bulunur hīç şübhe itme iy dede

Menba‘ı eşyādurur bu noqtanuñ
Kenzi “lā- yuġni”dürür bu noqtanuñ

Maḥz-ı fī‘l-evvel noqtanuñ insāndurur
Noqta sırrın bilmiyen ḥayvāndurur

20. Fazlı ḥayvāndan bil insānuñ ‘ayān
‘Aqılla ‘ilm ü daḥi remz ü beyān

Mazḥaridur bil bu ‘ilmüñ ‘aql-ı küll
Mazḥaridur ‘aql-ı küllüñ cüz’i küll

Nuṭqa maḥşüsdur ḥurūf-ı nāṭıka
Ḥarfdurur kuvvet ḥurūf-ı nāṭıka

Ḥarfe mazḥar noqtadur bellü beyān
Noqtada mestürdurur remz-i nihān

‘Aqlımı cem‘ eyle başına iy yār
Kimseye keşf eyleme sırrını var

25. Qalb-i insāna gönül der ulular
Qalble hem maḥrem olan baḥtlular

Gönle yürekdurur menzil-i maḥam
Ehl-i dil gönlini cehd it qıl maḥam

Ortasında yüregın bu noqta var
Gönle ḥükmi yürür leyl ü nehār

Rengi esved adı süveydādurur
Cümleden o noqta müberrādurur

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Merkezidür sırr-ı insānuñ o zāt
Cümle andandır bu ef'āl ü şıfat

30. Şems-i bāṭın nokṭa-i aḳdesdurur
Nuṭṭa ṭālib feyz-i muḳaddesdurur

Milket-i cānuñ bu nokṭa şāhidur
Ḳalb semāsınuñ bu nokṭa māhidur

Bir ḥaber daḥi işitgil nokṭadan
Ne zuhūr ider bu ḳutlu nokṭadan

Bu ḳara nokṭa ki yürekde olur
Ortasında durur ehl-i ḳalb bilür

Vaşf olan anuñ degüldür zahiri
Zahirīdür bu kemālatdan beri

35. Bil ki o vaşf olan anuñ sırrıdur
Bu şadefdür dürr anuñ sırrıdur

Ḳalb olsa sırr-ı nokṭa şürete
Cism-i cānıdur o bahri vaḥdete

Sırrı bil bu nokṭanuñ bī-rengdurur
Şüreti gerçi anuñ şeb-rengdurur

Sırr-ı nokṭa 'aḳl ile fehm olamaz
'Aḳl ile nokṭayı 'aḳil bulamaz

Ne ise ne bildüm şanma tavşīfden
'Arif oldum şanma bu ta'rīfden

40. 'Aḳl ile nokṭa bilinmez iy hümām
Bu durur sözde ḥalāşa ve's-selām

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Gözin aç bak imdi sen ol noqtasın
Çār unşürdan mürekkeb nuţkasın

İmdi bu taḥkīk ü hem tafşīlden
Budurur maqşūd bu tekmiñden

Yoğ iken sen var idi ol bī-zevāl
‘İlmine ‘aql u fikr irmek muḥal

Ḳudretiyle çār ezdāddan seni
Ḥalk idüpdür şübhesiz cān ü teni

45. Ḳalbini nūrına itmişdür maḥal
Şüretüñdür vaşf-ı şun‘-ı lem-yezel

Zātınuñ ‘ilminde ‘ācizdür ‘uḳül
Böyle bilmekdür begüm aşl-ı uşül

Yā İlahī luţfuñ ile çāre kıl
Cürm ile cānı yeter āvāre kıl

‘İlmüñe ḥadd ü nihāyet yoḳdurur
Vaşfiña iy Ḥaḳḳ ki ḡāyet yoḳdurur

Ḥamd-lillah ‘ilmüñ ile āşına
Eyledüñ şükr olsun iy yār-i Ḥüdā

Der Beyān-ı Kuvvet-i Cismiyye

50. Vardurur on yedi kuvvet sende bil
Anuñ ile perverişsin ay ü yıl

Kimisi bāṭın kimi zāhirdurur
Kimisi evvel kimi āhirdurur

Ḳatı vü yumşağı tende iy ‘azīz
Lems olmasa kim eylerdi temyīz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Hem ruḩbet hem yübüset lems ile
Bilinür nār-ı ḩarāret lems ile

Zevḩdurur ikincisi o ḩuvvenüñ
Menba‘ı zevḩdür o beyt-i ‘iffetüñ

55. Dil ile damaḒ arasında olur
Ṭatluyı ekḩiyi o ḩuvvet bilür

Şem‘dür üçüncisi burnuñdur maḩam
Eyü ḩoḩuya ider ol ḩazḩ müdām

Sem‘durur dördüncisi iy yār-ı cān
Vireyin andan daḩi saña nişān

Aḩirinde ḩulaḒuñ deliginüñ
Yurt idinmişdür o ḩuvvet bil senüñ

Hem dimāḒuñ iki yanında maḩām
Eylemişdür sem‘ iy merd bi‘t-temām

60. Eyü yavuz külliyyi hep ol bilür
Sözinüñ naḩş ü temāmın ol bilür

ḩamsinci ḩuvvetüñ ismi başār
GördüḒini maḩsüsātında ol seḩer

Bil dimāḒın āḩirinde olur ol
Göz mücevvef kim olubdur aña yol

Naḩl olan beş ḩāsse bil zāhirdurur
Kendüyyi fehm idene zāhirdurur

Beş daḩi ḩiss-i bāṫındur iy yār
Zıkr olan zāḩir bu bāṫındur iy yār

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

65. Evvelün ismine hiss-i müşterek
Didiler bu yolda çekenler emek
- Hiss-i zahir bes neyi añlar ise
 İrgürür hayāle ne añlar ise
- Oldı ikinci begüm hiss-i hayāl
 Müşterek hisse bu buldı kemāl
- Müşterek hissin bu haznedārıdur
 Cem‘-i me‘āl eylemek hem kārıdur
- Vehmdür şālîş ol bir kuvvedürür
 Ürkek olur kıtı bî- himmetdürür
70. Lems-i bāṭın daḡı dirlere adına
Dāimā ürker ne gelse yādına
- Rābi‘inci hiss müteḡayyile
 Bil bu ‘ālem baḡaḡıl āy u yıla
- Dāimā endîşeler îzhār ider
 Her neden vehm eylese efkār ider
- Hiss-i ḡamsdür begüm bil zākire
 Maḡzar olmuşdur o ḡükmi ḡādire
- ḡaznesi aḡkām-ı vehminün budur
 Gel ḡöñülde defter-i evḡāmdur
75. On yedinün onını bildün temām
Yediyi de işid iy merd-i temām
- Evveli ol yedinün cāzibedür
 İştihā getüren ārzū budur

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Māsikedür bil ikincisi anuñ
Kuvveti andan alur cānı tenüñ

Yinilen ni‘meti cānda o tutar
Hem daħi hāzmeyi o zamm ider

Bil bunuñ üçüncisüdür hāzime
Eridür hem segirdür hem hāzime

80. Dāfi‘a dördüncisidür ayıra
Ni‘metüñ kemini eyüden ayıra

Kuvvet-i gādiyedür beşincisi
Kuvvet olmuşdur tene beşincisi

Eyüsin şaqlar ta‘amuñ er gibi
Şol pirinc cevheri hıfz eyler gibi

Sādisüñ ismine dirler nāmiye
Aña hıdmetkār olubdur gādiye

Cümle a‘zāya gerekdür iy ‘azīz
Zıkr olanlardan budur bilgil ‘azīz

85. Kuvvet-i müvellide yedincisi
Cümleye gālibdürür yedincisi

Ġāziye nāmiye hıdmetkārıdur
Zıkr olan kuvvetlerüñ serdārıdur

Zıkr olundu on yedi kuvvet temām
Añlıyana besdurur bu ve’s-selām

Der beyān-ı ‘ālem-i kibriyā vü ‘ālem-i şuğrā “*Senurihim ayatına fi elafaki ve fi enfusihim*”⁶

‘Alem-i kübrādudur bil sīretüñ
Gerçi şuğrā gösterür bu şüretüñ

⁶ Fussilet:53

İmdi gel 'ālemleri kendüñde bul
Kendüni bilmekdürür bil Haqq'a yol

90. Saña āfākın nişānın vireyin
Temşil ile saña hoş bildireyin

Noqıtaya cismüñ olubdur hoş mişāl
Nür-ı Haqq'ile bulur dāim kemāl

Māderüñ raħmine düşen nuţfenüñ
Cevheri yektā mişālidür anuñ

Çün ana raħminde bir müddet dura
'Alaqa olup o halde otura

Bir nice müddet geçe muđga ola
Ya'ni cüş idüp uyuşmuş qan ola

95. Andan ola hem 'izām hem 'urūq
Zikr olan sözlerde hergiz şübhe yok

Ya'ni a'sāb señük tamar siñür
Üç ay olunca bu hāl böyle olur

Dört ay olunca hükm-i şemse diger
Cism ol demde hayāt hāşıl ider

Cem' olan qan ana raħminden varur
Sırr-ı Haqq'la nuţfeye kuvvet virür

Çün tokuz ay olıcaq bilgil yine
Döñdi nevbet bu güzün müşteriye

100. Aħsen-i taqvīm ile ođlan vücūd
Buluban Mevlā ider aħsen-i cūd

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Çün temām oldı burun göz ü kulağ
Hem daħi baş u qarın hem el ayak

Yidi iqlīm deyr mişāli iy püser
Bunu böyle bilmeyen kör ço püser

Diñle içiñdeki ‘uzv-ı bātını
Nicedür temşīli anuñ zāhiri

Öygen ü dimāğ bögrek üd u ciger
Ehl-i taħkīk böyle bil taħkīk ider

105. Hem gönül ü hem talağ tutğıl kulağ
Güş cān ile bu taħkīka sebak

‘Alem-i kübrā yed öygendür kamu
Ol sebebden mu‘teberdür bil kamu

İki ‘ālem ortasında vāsıta
Oldurur iy cümle şey‘i rābiṭa

Dāimā taḥşīlidür emr-i me‘āş
İnbisāṭ-ı hemm sürürdür aña eş

Bundadır Cebrāil’in sen sırrı bil
Nūr-ı Cibrīl’dür bu ilüñ deri bil

110. ‘İlm irişmege sebep olduğıçün
Cebri’ıl oldı mişāl anuñiçün

Hem dimāğ oldı semā’-ı şāninüñ
Bil mişāli ol ḥaḳīkat kānınuñ

Feleği anuñ ‘Uṭṭārid’dür ‘azīz
Yazu yazmaqla ider işüñ temīz

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Bögregün üçüncü gökdür menzili
Zühredür felegi anuñ iy velī

Taḥaṣṣulidür hem ḥayāt hem sürür
Aç gözün İsrāfīl aldı ele şür

115. Göñüle dördüncü gök oldı mişāl
Felegi Şems oldı iy ehl-i kemāl

Ūd beşinci gök mişālidür dede
Felegi Mirrīḥdür iy miḥnet-zede

Ḥāşıl olur bunda zevk hem sürür
Ya‘nī Mīkāil iledür iy ḳalb-i nūr

Bil ṭalaḳ oldı semā‘-i seb‘ānuñ
Ay mişāli bu ṭabāḳ-ı seb‘ānuñ

Felegi anuñ zaḥldur ṭālibā
Anda Cebrāil durur emri Ḥüdā

120. Feyz-i ‘ālemīyān olandur bil oruc
Böyle yazup böyle itdiler şürūḥ

Rūḥ-ı ḥayvāniye kürsīydi mişāl
Felekü‘l-eflākdurur mānende kemāl

‘Aḳl-ı evveldür ḥalīfe iy dede
Bunı böyle bilmiyen ḥayvān gide

Ṭālibe bunlar ḳamu temşīldür
Sende bulmaḳ bunları tekmīldür

Ya‘nī ‘ālemde olanı sende sen
Buluban bulḡıl rızā-yı Zü‘l-minen

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

125. Kişi kendin bilmeyince bu kemāl
Hāşıl olmaz şübhesiz iy ehl-i hāl

Mürtezā ol Hazretüñ tenhāsına
Hāzır olsa hālını inhāsına

Didi iy sālār cümle enbiyā
Mazhar-ı envār-ı zāt-ı kibriyā

Bir naşīhat it baña idem ‘amel
Hāşıl ola cāna qurb-ı lem yezel

Dirdi ol kân-ı kerem kim yā ‘Alī
Diyeyin söz saña sen di beli

130. Sen seni bilmekdür aşl-ı ‘ulūm
Bilmeyen öz zātını oldu zalūm

Yā ‘Alī sendedürür genc-i nihān
Yā ‘Alī sendedürür ol bī- nişān

Sendedür ‘ilm-i haqīkat noqtası
Sendedür bil ‘ilm-i vahdet noqtası

Ādem oldur zātını fehm eyleye
Zātını Haqq yolına sehm eyleye

Mürtezādur kâinātuñ ‘arifi
Cümle esrāruñ haqīkat vāqıfı

135. Böyle ta‘līm olıcağ var it kıyās
Kendüni bil zāt-ı Haqqa it kıyās
Temmet

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

KAYNAKLAR

- AKSU, H. (1998). Hurûflilik, İslam Ansk. C: XVIII, *Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İst.*, (s 408).
- BALLI, H. H. (2011). HURUFİLİK NEDİR?. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 4(2), ss-31.
- CEYLAN, Ömür (1997). “Dini-Tasavvufi Edebiyatımızla Divan Edebiyatımızdaki Harf Telakkilerinin Mukayesesi Üzerine Bir Deneme” *İlmi Araştırmalar*, İstanbul, S.5, s.141.
- CEYLAN, Ö. (2000). Tasavvufi Şiir Şerhleri .İstanbul: Kitabevi.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1998): “Harflere Dair”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul, s.599.
- DEMİREL, Mustafa (2008). “Eski Türk Edebiyatında Harflerin Dili”, *Kültür Tarihimize Gizli Diller ve Şifreler*, Picus Yayınları, İstanbul, s.251.
- ELBİR, B. (2007). Surûrî'nin Serh-i Sebistân-ı Hayâl'indeki Şerh Metodu Ve Hurûflilik Yansımaları. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları. Volume 2/3 Summer 2007*
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1973). Hurûflilik Metinleri Kataloğu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, , s.16.
- GÜRGENDERELİ, Müberrâ(2010), Türkçe Mesnevilerde Besmele Şiirleri, İstanbul: Acar Bilgi Yay.
- KARATAŞ, T. (2014). Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Işık Yayıncılık Ticaret.
- SCHİMMELE, A. (2001). İslam'ın Mistik Boyutları, (çev. Ergun Kocabıyık), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- SCHİMMELE, A., & Keçeci, T. Y. (2000). Tasavvufun Boyutları. İstanbul: Kırkambar.
- SCHİMMELE, A. (1998). Sayıların Gizemi. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- SCHİMMELE, A., & Kibar, R. (2007). Dinler Tarihi. İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- ULUDAĞ, Süleyman (2001). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Kabalıcı Yayınları, , s.73.
- USLUER, F. (2009). Hurufilik: İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- USLUER, F. (2010). Hurûflikte On İki İmam. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, V 5, 1.1362-1390
- YAKIT, İsmail (1992).*Türk İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul: Ötüken, Yayınları. s.29.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

GÖKCAN TÜRKDOĞAN, M., Klasik Türk Edebiyatında Harf Sembolizmine Bir Örnek: “Sırr-ı Nokta” Manzumesi, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, p. 517-536, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7970>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

